

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

КРОЧУК МАРТА ІГОРІВНА

УДК 340.12 (043.3)

**ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР
ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ**

12.00.12 – філософія права

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2014

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, доцент
Балинська Ольга Михайлівна,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
теорії та історії держави і права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Козловський Антон Антонович,
Національний транспортний університет,
завідувач кафедри конституційного
та адміністративного права

кандидат юридичних наук
Боднар Сергій Богданович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться «27» березня 2014 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у загальній бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «26» лютого 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Виходячи з тлумачення людини як найвищої цінності суспільства, необхідно сприяти активній реалізації нею своїх здібностей і талантів, абстрагуючись від подвійної природи людини: біологічної та соціальної. Забезпечення прав і свобод людини – основна мета діяльності правової держави, а необхідною умовою розвитку держави Україна в контексті світового співтовариства є творення нових форм суспільних відносин (зокрема між статями) на основі загальнолюдських стандартів дотримання прав людини, адже демократизація суспільства неодмінно наділена гендерною складовою.

Значним досягненням сучасного суспільного розвитку є вироблення основних стандартів принципу гендерної рівності, визнання того, що всі люди мають бути рівними незалежно від статевої належності, тому в усіх сферах життя повинні застосовуватися однакові виміри до людей. Філософське переосмислення принципу рівності, неупередженого ставлення до особи незалежно від статі та формулювання проблеми гендерної рівності, зумовлює початок нового етапу в розвитку прав людини. На основі існуючих політичних, економічних і соціальних прав виникає нове покоління прав, що має гендерний вимір. Дотримання цих приписів сьогодні сприймається як невід’ємна складова демократичних перетворень і сталого розвитку будь-якого суспільства.

Проблема рівності у будь-якій сфері не може розглядатися поза межами права, оскільки саме право розуміється як рівна міра свободи всіх і кожного. Гендерний вимір правової площини характеризується передусім рівністю жіночої та чоловічої соціальних статей. Урахування специфіки статі можна вважати визначальним чинником для всього комплексу прав людини. Визнання статевої особливості, конструювання суб’єкта права у гендерному вимірі є суттю принципу рівності статей.

Незважаючи на широке зацікавлення світового співтовариства у реалізації категорії гендерної рівності в сучасних умовах, немає чіткого концептуального опису філософії цього правового принципу з урахуванням нових цивілізаційних основ правової реальності. Такий складний, далеко неоднозначний принцип, як гендерна рівність, потребує значно серйознішого і глибшого вивчення, комплексного наукового підходу та детального аналізу, визначення вживаної термінології та чіткого окреслення проблематики, оскільки в сучасних умовах виступає категорією якісної свідомості, утверджуючи нові моделі відносин у суспільстві, що сприяють пришвидшенню його модернізації та посиленню демократично орієнтованих модифікацій. Відтак проблема категорії «гендерна рівність» потребує комплексного наукового підходу у філософсько-правовому аспекті.

Особливістю цього наукового дослідження є відсутність фундаментальних розробок філософсько-правового аналізу проблеми гендерної рівності. Теоретична основа дисертаційної роботи ґрунтується на наукових працях і висновках зарубіжних та українських науковців широкого кола гендерних

досліджень, що підтверджує її міждисциплінарний характер. Це, зокрема, праці європейських та американських учених: Р. Ангер, С. Бем, П. Бурдье, С. де Бовуар, Н. Бонвілейн, Г. Гоертса, С. Голомбок, М. Кімела, Л. Колаковського, Дж. Лорбер, Т. Лоретіс, Т. Пейна, М. Піора, Е. Штайн, Дж. П. Якобсена та інших; а також розвідки українських і російських учених: Н. Абубікорової, С. Айвазової, Н. Аніщук, О. Бандури, В. Бачиніна, Ю. Белікової, Н. Болотіної, О. Вілкової, В. Вовк, О. Вороніної, Н. Грицяк, О. Дашковської, М. Епштейна, І. Жеребкіної, Л. Завадської, І. Костікової, К. Левченко, О. Морозової, Т. Мельник, Н. Недзельської, В. Нерсисянца, Н. Оніщенко, П. Рабіновича, О. Рудневої, Т. Фулей, Н. Хамітова, С. Хрисанової та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації безпосередньо пов'язана з комплексом науково-дослідних робіт Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямками «Філософсько-правові та теоретико-історичні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (державний реєстраційний номер 0109U007855), «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний номер 0113U002433).

Мета і задачі дослідження. Мета роботи – через філософсько-правовий аналіз продемонструвати гендерну рівність як одну з основних підвалин держави соціально-правової орієнтації, де людина визнається найвищою цінністю.

Для реалізації цієї мети визначено такі основні **задачі**:

- з'ясувати стан вивчення гендеру та гендерної рівності у філософсько-правовій системі знань;
- продемонструвати методологічні засади філософії гендерної рівності;
- репрезентувати тіло і стать як предмет філософсько-правових досліджень;
- виокремити детермінанти розрізнення статі та гендеру у правовідносинах;
- охарактеризувати гендерну рівність як філософсько-правову категорію;
- визначити роль суспільства та соціальних норм у формуванні гендерної рівності;
- дослідити вплив релігійних норм у сфері гендерних відносин;
- вивчити правову регламентацію принципу гендерної рівності.

Об'єкт дослідження – гендерні суспільні відносини як чинник демократично орієнтованих модифікацій суспільства.

Предмет дослідження – філософсько-правовий вимір гендерної рівності.

Методи дослідження обрано відповідно до мети і задач, а також особливостей об'єкта і предмета наукового пошуку задля їх усебічного вивчення. Методологічною основою дослідження став комплекс філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціально-правових методів, зокрема:

- діалектичний підхід (сприяв аналізу всіх наявних наукових орієнтацій і позицій щодо розуміння сутності гендерної рівності як явища – підрозділи 1.1, 2.3);

- історичний (за його допомогою проаналізовано виникнення, становлення та функціонування концепту гендеру та принципу гендерної рівності – підрозділи 1.1, 2.3);
- герменевтичний (застосовано для формулювання дефініції гендерної рівності та обґрунтування теорії гендерного права – підрозділи 2.3, 3.1, 3.3);
- аксіологічний (для з'ясування місця та ролі принципу гендерної рівності у суспільних відносинах – підрозділи 3.1, 3.2, 3.3);
- антропологічний (застосовано під час розгляду антропо-соціальної зумовленості філософсько-правового виміру гендерної рівності, що нерозривно пов'язана із людським виміром – розділ 2);
- гносеологічний (використаний у вивченні нормативних підстав філософії гендерної рівності – розділ 3);
- біологічний, соціологічний та психологічний (концептуально адаптовано до вивчення гендеру та гендерної рівності – розділ 2);
- логічний (застосований для оцінки наукових концепцій і доктрин, формулювання нових понять і термінів, структурування і викладу тексту дисертації);
- формально-юридичний (використаний у розкритті філософсько-правового виміру гендерної рівності у контексті суспільного розвитку – підрозділ 3.1, 3.2);
- спеціально-юридичний (використаний під час гендерного аналізу чинного вітчизняного та міжнародного законодавства з проблематики дослідження – підрозділ 3.3);
- порівняльно-правовий (застосовано для встановлення схожих і відмінних ознак нормативного закріплення філософсько-правових положень гендерної рівності у міжнародних правових нормах, спеціальних законах щодо гендерної рівності, прийнятих у різних країнах світу і вітчизняному спеціалізованому законодавстві – підрозділ 3.3);
- теоретико-правового моделювання (використано для опису моделі реалізації гендерної рівності, що репрезентована як складова ідеалу правової держави – підрозділ 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів визначається і сукупністю поставлених завдань, і методами їх вирішення. Вперше у вітчизняній суспільствознавчій науці здійснено комплексний філософсько-правовий аналіз гендерної рівності. Зокрема:

вперше одержано:

- міждисциплінарну інтерпретацію понять гендеру і гендерної рівності як філософсько-правових категорій, що відтворюють статеву стратифікацію суспільства та соціальні взаємодії між статями на основі загальнолюдських стандартів дотримання прав людини;
- обґрунтування спеціального методу гендерного аналізу, що передбачає кваліфіковану оцінку компетентними органами відповідності правових норм основам гендерної рівності та може застосовуватися у вивченні різних аспектів життєдіяльності людини;

- репрезентацію тіла та статі, відповідно, як анатомічно-фізіологічної та соціально-психологічної гендерних характеристик соціальних суб'єктів, що стали основою філософії гендерної рівності;

- визначення нормативних підстав формування та реалізації принципу гендерної рівності, що забезпечують динамічну рівновагу міжстатевої взаємодії чоловіків і жінок з урахуванням їхніх прав та потреби самореалізації їх як особистостей;

удосконалено:

- категорійно-поняттєвий апарат філософії права у контексті вивчення гендерної рівності;

- визначення гендерного права як міжгалузевого охоронного процесуального правового інституту;

дістали подальший розвиток:

- конструювання концепту гендеру на перетині біологічної, психологічної та соціологічної характеристик людини, що демонструє соціокультурний і політико-правовий контекст її життєдіяльності;

- трактування філософії гендерної рівності крізь призму розрізнення і взаємовпливу статі (як репродуктивної функції людини) та гендеру (як соціальної функції людини);

- обґрунтування необхідності відображення гендерного дискурсу в нормах права з метою збереження гендерної симетрії та адекватності у суспільних відносинах.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертації можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення гендерного права як одного із основоположних засобів утвердження суспільства гендерної рівності;

- у правотворчості – з метою узагальнення досвіду законодавчого закріплення гендерної рівності, прийнятого у різних країнах світу, для вдосконалення українського чинного законодавства з гендерних питань, а також підвищення рівня правової освіти, формування якісно нової правової свідомості, орієнтованої на рівноправ'я статей;

- у навчальному процесі – для підготовки навчальної та методичної літератури з «Філософії права», «Теорії держави і права», «Юридичної деонтології», «Соціології», «Культурології», «Психології» та інших суміжних дисциплін, а також надання допомоги курсантам, студентам і слухачам у самостійній роботі із відповідних навчальних курсів (використовується у навчальному процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, акт впровадження від 23 жовтня 2013 р. № 37).

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права та постійно діючому міжкафедральному семінарі з розгляду дисертаційних досліджень за спеціальністю 12.00.12 – філософія права у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Крім цього, основні положення дисертації висвітлено у доповідях і повідомленнях на таких науково-практичних заходах, як Всеукраїнський круглий стіл «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (Львів, 5 березня 2010 р., 18 лютого 2011 р.), Третя Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Філософські, методологічні і психологічні проблеми права» (Київ, 23 квітня 2010 р.), Другий Всеукраїнський круглий стіл «Порівняльне правознавство: філософські, історико-теоретичні та галузеві аспекти» (Львів, 28 травня 2010 р.), Всеукраїнська наукова конференція ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (Львів, 24 вересня 2010 р., 30 вересня 2011 р., 28 вересня 2012 р.), Другий Всеукраїнський круглий стіл «Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування» (Львів, 10 грудня 2010 р.), Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Правовий захист людини та громадянина в Україні» (Київ, 24 листопада 2011 р.), науково-практичний семінар «Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності» (Львів, 7 грудня 2012 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях із юридичних наук в Україні та за кордоном, а також десяти тезах виступів на науково-практичних заходах.

Обсяг і структура дисертації зумовлені об'єктом, предметом, метою і задачами дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (247 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 199 сторінок, із них основний текст – 171 сторінка, список використаних джерел розміщений на 25 сторінках, додаток займає 3 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету і задачі дослідження, визначено його об'єкт і предмет, описано методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, наведено дані про їх апробацію та опублікування.

Розділ 1 «Теоретико-методологічна характеристика гендерної рівності» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «*Стан дослідження проблем філософсько-правового виміру гендерної рівності*» на основі аналізу філософських, соціальних, культурних і загальнотеоретичних правових джерел визначено, що не існує єдиної думки дослідників щодо того, хто вперше ввів термін «гендер» у науковий обіг, як і не існує через складність феномена загальноприйнятого визначення гендеру ні в зарубіжній, ні у вітчизняній науковій літературі. Всі, хто так чи інакше звертався до вивчення гендерної рівності, не аналізували питання щодо її філософського розуміння, антропологічної сутності, відтак її

зазначення для людини та позитивного впливу на розвиток прав людини. Впровадження терміна «гендер» дозволило змістити аналіз відносин між статями з біологічного рівня на соціальний, зокрема правовий, та викорінити стереотип про «природне призначення статей».

Гендерна теорія нової генерації, не заперечуючи існування тих або інших біологічних, соціальних, психологічних відмінностей між жінками та чоловіками, стверджує, що сам собою факт відмінностей менш важливий, ніж їх соціокультурна взаємодія та система права, побудована на основі цих відмінностей. Гендерний підхід до права заснований на уявленні про те, що важливі не біологічні або фізичні відмінності між чоловіками й жінками, а надане їм суспільством культурне, соціальне та нормативне значення.

У підрозділі 1.2 «*Методологія дослідження гендерної рівності у філософії права*» акцентовано на тому, що гендерна рівність як філософсько-правова категорія – не ізольована сфера наукового пізнання й потребує міждисциплінарного підходу як цілісна система, що охоплює множину форм та імплікацій, розуміння особливостей їх змісту та функціонального призначення. Запропонований методологічний інструментарій, поєднаний із принципами об'єктивності, детермінізму, плюралізму та аксіологічного аналізу, дав змогу виявити цілісну картину розуміння принципу гендерної рівності. Застосовані методи та підходи дають підстави стверджувати, що філософсько-правовий вимір гендерної рівності потребує розробки нової методологічної концепції і використання різноманітних підходів і методів пізнання у їх сукупності та взаємозв'язку, що зумовлено характером дослідження, поставленою метою та завданнями теоретичного і прикладного аналізу.

Розділ 2 «Антропо-соціальна зумовленість гендерної рівності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «*Тіло і стать у контексті філософсько-правових студій*» застосовано дескриптивний підхід, що трактує людину як матеріальну істоту, наділену тілесністю, а однією із найбільш вагомих ознак тілесності є стать; атрибутивний підхід дав змогу на основі статевої належності виокремити фемінний та маскулінний атрибути людини, що стає основою соціальної ролі; сутнісний підхід розкрив консолідацію рівноцінних статей з урахуванням їх особливостей, що трансформується у гендерну рівність.

Із тілесною сферою людини як певною сукупністю хімічних, біологічних та інших фізіологічних реакцій нерозривно пов'язана стать. Категорія «стать», одна з найбільш складних і багатозначних наукових категорій, є основним біологічним чинником гендерної рівності. Відтак захист і реалізація прав людини у контексті гендерної рівності, що є однією із основних тенденцій розвитку правової держави, повинні відбуватися з урахуванням усвідомлення сучасною людиною значення власної тілесності.

У підрозділі 2.2 «*Диференціація статі та гендеру у праві*» виявлено двоякий підхід дослідників до диференціації категорій «стать» та «гендер»:

1) розрізнення гендеру від біологічної статі; 2) ототожнення соціально-психологічного походження гендеру, що формується через певні інститути соціалізації, культурні норми, розподіл праці, наявні в суспільстві ролі та стереотипи, що приписують жінкам і чоловікам, а також відображає відносини влади і нерівності, які можна реконструювати правовими засобами.

Стать людини детермінується на основі біології (природи) та виражається у жіночій або чоловічій статевій належності. Гендер як відображення взаємодії тіла та соціокультурного буття, що моделюються суспільством і підтримуються соціальними інститутами, фіксує уявлення про наявність різноманітних соціоправових ролей, котрі обирає людина (і жінка, і чоловік).

У підрозділі 2.3 *«Філософсько-правове розуміння гендерної рівності як особливого прояву загального принципу рівності»* наголошено на тому, що гендерна рівність є вагомою цінністю для об'єктивного права та орієнтацією на правовий розвиток, яка гарантує середовище, в якому права людини, як жінки, так і чоловіка, розглядаються як головні й практично реалізуються. Гендерна рівність як репрезентація соціального та природного (тілесного) аспекту особи охоплює множину структурних компонентів, наділена характеристиками процедурного феномена, оскільки виражається у процесі правореалізації, є динамічною рівновагою, що пропонує міжстатеву взаємодію чоловіків і жінок у створенні таких гендерних відносин, що забезпечують особам обох статей реалізацію прав та самореалізацію особистості.

Гендерна рівність як філософсько-правова категорія є основою формування та сприйняття нових егалітарних моделей правовідносин, у яких наявна толерантність до всього «іншого», адекватне ставлення держави і суспільства до природних особливостей жінки та чоловіка, усвідомлення того, що людина, незалежно від статі, є вільною у виборі цінностей і норм.

Розділ 3 «Нормативні підстави гендерної рівності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Соціальна нормативність у формуванні гендерної рівності»* з'ясовано, що бути чоловіком чи жінкою в суспільстві – означає не лише володіти тими чи іншими анатомічними особливостями, а й виконувати ті чи інші сформовані суспільством та особистісною статевою соціалізацією соціальні моделі фемінності та маскулінності. Гендерна рівність виражається як соціальне партнерство жінок і чоловіків, взаємодія двох соціальних груп в інтересах суспільства загалом. Подальше утвердження гендерної рівності та відстеження гендерного балансу безпосередньо пов'язане з ефективністю трансформації суспільства, його оцінкою з позицій гендерного паритету.

У підрозділі 3.2 *«Релігійні норми як підґрунтя гендерних відносин»* зосереджена увага на тому, що проблема гендерної рівності у релігійному аспекті є недостатньо вивченою. Релігійні парадигми суспільства так чи інакше були домінантними щодо інших сфер суспільного буття, відтак на ґрунті вузького трактування гендеру релігійними нормами (жінка виступає

другорядною істотою, «єдиноправильні» зразки поведінки чоловіків і жінок) зародилися суспільні гендерні стереотипи. Релігійно-нормативний підхід до гендерної рівності намагається відтворити погляд на стать (і чоловічу, і жіночу), що затвердився у великих світових релігіях і корегується у бік більшої толерантності та гнучкості на основі гендерного егалітаризму у сфері релігійного досвіду.

У підрозділі 3.3 «Правові засади реалізації принципу гендерної рівності» здійснено порівняльно-правовий аналіз національного законодавства з питань гендерної рівності з аналогічними законами, прийнятими у різних країнах світу; проаналізовано різні підходи до трактування гендерного права (як галузь, як інститут), що зумовлено перебуванням його у стадії зародження як нового юридичного напрямку.

У сучасних умовах принцип гендерної рівності, незважаючи на свою «природність», не може бути реалізований без відповідного закріплення в нормах позитивного права. Гендерне законодавство виступає способом забезпечення та реалізації гендерної рівності. Останнім часом в Україні спостерігається тенденція законодавчого врегулювання механізму впровадження гендерної рівності, забезпечення відповідності національного гендерного законодавства вимогам міжнародних норм і стандартів. Наявність в Україні гендерного законодавства, спрямованого на формування рівноправ'я статей у всіх сферах суспільного життя та усунення дискримінації за ознакою статі, є важливим кроком на шляху становлення гендерного права, відтак формування суспільства гендерної рівності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне вивчення філософсько-правового виміру гендерної рівності, що поглиблює фундаментальні знання про сутність права. Отримані результати дослідження підтверджують актуальність теми і важливість вирішення поставлених завдань, що можна підсумувати такими найбільш загальними та вагомими положеннями:

1. Аналіз наявних підходів до інтерпретації гендеру та гендерної рівності у філософсько-правовій системі знань дає підстави стверджувати, що категорія «гендер» і похідна від неї проблематика гендерної рівності опосередковано пов'язані зі статевою стратифікацією людства, спектром соціальних взаємодій між статями. Квінтесенцією змісту поняття «гендер» є аналіз відносин між жінкою та чоловіком за допомогою категорії відмінного, а відтак побудови конструктів фемінності та маскулінності для впровадження нових форм суспільних відносин між статями на основі загальнолюдських стандартів дотримання прав людини.

Категорії «гендер» і «гендерна рівність» мають міждисциплінарний характер, оскільки репрезентують біологічно-психологічний аспект у соціально-правових відносинах між статями. Гендер є одним із важливих чинників суспільної стратифікації, що суттєво визначає життєві можливості індивіда і

його статус у суспільстві, впливає на формування й реалізацію його соціального потенціалу. Гендерна рівність – цінність для об'єктивного права та інструмент утвердження держави соціально-правової орієнтації, а також досягнення суспільної гармонії та забезпечення прав людини з урахуванням антропо-соціальної специфіки статі як жінки, так і чоловіка.

2. Метод гендерного аналізу законодавства полягає у наданні висновку компетентними органами відповідності правових норм основам гендерної рівності, гендерному виміру правової площини; дає можливість створювати законодавство з визнанням гендерних відмінностей, природи відносин між жінкою та чоловіком, соціального середовища, зумовленого гендерними відносинами та гендерною культурою.

3. Право як регулятор гендерних відносин формує новий категоріальний апарат у сфері гендерної рівності: «тілесність у праві», «стать у праві», «гендер у праві». Ці категорії є взаємозумовленими, однак не тотожними. Тілесність у праві передбачає сприйняття суб'єктів права тілесно уособленими істотами; стать у праві – ознака тілесності суб'єкта права, що полягає у жіночій та чоловічій статевій ідентифікації; гендер у праві – консолідація двох статей у суспільних відносинах, що передбачає можливість реалізувати гендерну роль без обмеження правового статусу, відображає суспільне існування індивіда незалежно від статі у межах правового поля.

Тіло – невід'ємна репрезентація людини, що наділена унікальною філософською глибиною та змістом, множиною характеристик. Серед основних теорій тіла: 1) матеріальна, згідно з якою тіло розуміють як носій матеріального світу, що наділений анатомо-фізіологічним і соматичним вимірами; 2) персоналістична, де тіло є набором характеристик, що встановлюють (персоналізують) відмінності серед людей за віком, статтю, силою, красою та ін.; 3) знакова, що репрезентує тіло як знак, сенс якого відображається у межах соціальної взаємодії носія тіла зі суспільством.

Тіло як гендерна характеристика ідентифікує та виділяє конкретну людину, проектує суспільні відносини, несе на собі відображення соціальних і культурних історичних цінностей, очікувань, бажань.

Стать – це термін, що визначає біологічні (зокрема анатомічно-фізіологічні) особливості (в основному – у репродуктивній системі), на основі яких люди визначаються як чоловіки та жінки. У правовому дискурсі це поняття необхідно вживати лише щодо особистісних характеристик та ознак поведінки, що походить безпосередньо із біологічних відмінностей між чоловіком і жінкою.

Гендер – категорія, що наділена соціокультурним і правовим аспектом. Цю категорію використовують у визначенні політичних стратегій і правових норм, які організують і регулюють суспільні відносини, де складовим базовим елементом виступає соціальний статус чоловіка та жінки.

4. Існування двох великих статево визначених груп – чоловіків і жінок – означає наявність у них специфічних потреб, які необхідно враховувати у процесі правового регулювання, який визнає анатомічні та психофізіологічні

особливості людей, оскільки абсолютна тілесна та статева рівність є алогічною конструкцією. Натомість гендерна рівність є основою формування та сприйняття нових егалітарних моделей правовідносин, у яких наявні толерантність до всього «іншого», адекватне ставлення держави і суспільства до природних особливостей жінки та чоловіка, усвідомлення того, що людина, незалежно від статі, є вільною у виборі цінностей і норм.

5. Гендерна рівність наділена характеристиками процедурного феномена, оскільки виражається у процесі правореалізації, є динамічною рівновагою, що пропонує міжстатеву взаємодію чоловіків і жінок у створенні таких гендерних відносин, що забезпечують особам обох статей реалізацію прав і самореалізацію особистості.

Основою філософії гендерної рівності є диференційний підхід до статі та гендеру, що відтворює онтологію (анатомічно-фізіологічний аспект) і гносеологію (соціально-психологічний аспект) цього принципу права.

Гендерна рівність як філософсько-правова категорія охоплює множину структурних компонентів, до яких належать:

- рівність прав – як законодавче наділення однаковими правами осіб чоловічої та жіночої статей у всіх сферах життя;

- рівність можливостей – як забезпечення (гарантії) на практиці рівного розподілу та використання політичних, економічних, соціальних і культурних цінностей, які виключають дискримінацію та обмеження будь-якої статі, що негативно впливають на життєдіяльність і самовираження;

- рівність умов – як гарантії рівного статусу жінки та чоловіка, забезпечені на державному рівні, усвідомлені і сприйняті суспільством, для реалізації прав та можливостей;

- гендерна симетрія – стан, за якого принцип рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків реалізований на практиці;

- гендерна мобільність – реалізація дій, спрямованих на вирівнювання соціального статусу людини, не погіршуючи чинне становище жінок і чоловіків;

- гендерна адекватність – забезпечення адекватного ставлення суспільства до природних (біологічних) особливостей чоловіка і жінки;

- позитивна дискримінація;

- позитивна нерівність.

6. Важливу роль у формуванні поняття гендерної рівності виконує суспільство та соціальні норми. Соціальні норми, що регулюють поведінку людей у взаємодії, – це певний результат пізнання і переробки у свідомості людей відповідного досвіду, орієнтованого на рівновагу соціальних прав та обов'язків обох статей, сформованих у контексті певних цінностей і потреб.

Гендерні правовідносини – взаємодія суб'єктів права з урахуванням статевої належності та збереженням рівності прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах самореалізації сучасної людини. Гендерні правовідносини утверджуються як основа демократично орієнтованих модифікацій суспільства за допомогою права, що надає гендерній рівності обов'язкового характеру,

забезпечує безапеляційність її дотримання всіма учасниками правовідносин та окреслює гендерний вимір правової площини.

7. У формуванні гендерної рівності вагоме місце посідають релігійні норми, оскільки вони характеризуються багатоманітністю й регулюють соціальні зв'язки в суспільстві, виступають підґрунтям гендерних відносин, оскільки утверджують традиційний релігійний постулат рівності людини (як жінки, так і чоловіка) – рівності перед Трансцендентним, а також наділені специфічними ознаками:

- виникають безпосередньо в процесі суспільної практики й існують у вигляді соціальних норм;
- відображають процес регуляції поведінки людей у суспільстві;
- містять концептуально оформлені гендерно-правові ідеї та принципи;
- формують правила поведінки з позицій гендерної рівності, дія яких поширюється на невизначене коло суб'єктів гендерних відносин.

8. Гендерне право – міжгалузевий інститут права, що регулює суспільні відносини між статями на основі загальнолюдських стандартів гарантії прав і свобод людини, забезпечення рівноправ'я статей, переосмислення суспільної ролі та значення і жінки, і чоловіка у суспільстві гендерної рівності. За сферою поширення гендерне право є охоронним процесуальним інститутом, предметом якого виступають суспільні відносини в контексті соціо-статевої взаємодії у всіх сферах людської життєдіяльності. Суб'єктами гендерного права є чоловіки та жінки як рівноправні учасники суспільних відносин, а також юридичні особи і держава. Метод гендерно-правового регулювання полягає у встановленні гендерної рівності у суспільстві; притягненні до відповідальності осіб, винних у порушенні цього принципу; збереженні гендерної симетрії та адекватності у суспільних відносинах.

9. Філософсько-правовий вимір гендерної рівності у контексті стратегії суспільного розвитку охоплює:

- формування та реалізацію концепції гендерної рівності та гендерно-правової ідеології;
- інтегрування принципу гендерної рівності у правотворчу та законотворчу діяльність;
- порівняльно-правовий аналіз національного законодавства з питань гендерної рівності з аналогічними законами та підзаконними актами, прийнятими у різних країнах світу;
- адаптацію національного законодавства до міжнародної нормативно-правової бази у сфері гендерної рівності;
- формування та розвиток нової комплексної галузі права – гендерного права та відповідних інститутів права (наприклад, право на відмінності, соматичні права тощо);
- врахування інтересів соціальних суб'єктів у розрізі їх статевої належності як рівноправних учасників суспільно-правових відносин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Крочук М. І. Гендер: біологічний, соціокультурний та правовий аспекти / М. І. Крочук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – № 1. – С. 454–459.
2. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності / М. І. Крочук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – № 4. – С. 464–471.
3. Крочук М. І. Гендерна рівність як фундаментальний принцип права / М. І. Крочук // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць – № 65. – Одеса: Юридична література, 2012. – С. 248–253.
4. Крочук М. І. Категорії «гендер», «стать» та «відмінність» в аспекті гендерної рівності / М. І. Крочук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – № 2 (1). – С. 244–249.
5. Крочук М. И. Гендерное равенство как ценность права / М. И. Крочук // Приволжский научный вестник. – 2013. – № 6 (22). – С. 112–116.
6. Крочук М. І. Гендерна рівність як правовий ідеал сучасної держави / М. І. Крочук // Проблеми державотворення та правотворення в Україні: матеріали учасників Всеукр. круглого столу (5 березня 2010 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 70–72.
7. Крочук М. І. Ідентифікація людиною свого тіла: філософсько-правовий аспект / М. І. Крочук // Філософські, методологічні і психологічні проблеми права: матеріали III Всеукр. наук.-теорет. конф. (23 квітня 2010 р.). – К., 2010. – С. 95–96.
8. Крочук М. І. Гендерна рівність: зіставлення підходів філософії, соціології та юриспруденції / М. І. Крочук // Порівняльне правознавство: філософські, історико-теоретичні та галузеві аспекти: матеріали II Всеукр. круглого столу (28 травня 2010 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 31–33.
9. Крочук М. І. Розрізнення понять «стать» і «гендер» / М. І. Крочук // Проблеми наукової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей Всеукр. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (24 вересня 2010 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 88–91.
10. Крочук М. І. Гендерна рівність у системі прав людини / М. І. Крочук // Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування: матеріали II Всеукр. круглого столу (10 грудня 2010 р.). – Львів, 2010. – С. 168–170.
11. Крочук М. І. Правові відносини в контексті гендерних досліджень / М. І. Крочук // Проблеми державотворення та правотворення в Україні: матеріали II Регіонального круглого столу (18 лютого 2011 р.). – Львів, 2011. – С. 276–278.

12. Крочук М. І. Гендерний вимір права / М. І. Крочук // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (30 вересня 2011 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С. 102–104.

13. Крочук М. І. Розвиток прав людини в аспекті гендерної рівності / М. І. Крочук // Правовий захист людини та громадянина в Україні: матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. (24 листопада 2011 р.). – К.: НАВС, 2011. – С. 47–48.

14. Крочук М. І. Гендер: співвідношення соціальності та тілесності / М. І. Крочук // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (28 вересня 2012 р.). – Львів, 2012. – С. 107–110.

15. Крочук М. І. Роль органів внутрішніх справ у забезпеченні гендерної рівності / М. І. Крочук // Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності: тези наук.-практ. семінару (7 грудня 2012 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 43–45.

АНОТАЦІЯ

Крочук М. І. Філософсько-правовий вимір гендерної рівності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2014.

Здійснено філософсько-правове дослідження гендерної рівності як однієї з основних засад держави соціально-правової орієнтації, де людина визнається найвищою цінністю. Проаналізовано наявні підходи до інтерпретації гендеру та гендерної рівності у філософсько-правовій системі знань. Продемонстровано тіло і стать як предмет філософсько-правових досліджень. Виокремлено детермінанти розрізнення статі та гендеру у правовідносинах. Досліджено вплив релігійних норм у сфері гендерних відносин. Охарактеризовано гендерну рівність як філософсько-правову категорію – цінність для об'єктивного права та інструмент утвердження держави соціально-правової орієнтації, а також досягнення суспільної гармонії та забезпечення прав людини з урахуванням антропо-соціальної специфіки статі жінки і чоловіка. Визначено роль суспільства та соціальних норм у формуванні гендерної рівності. Вивчено нормативно-правову регламентацію гендерної рівності як основу для розробки механізму утвердження принципу гендерної рівності та утвердження гендерного напрямку розвитку права, без якого неможлива побудова демократичної та соціально-правової держави.

Ключові слова: гендер, гендерна рівність, гендерна толерантність, гендерне право, гендерний паритет, право на відмінності, стать, тіло.

АННОТАЦИЯ

Крочук М. И. Философско-правовое измерение гендерного равенства. –
На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2014.

Осуществлено философско-правовое исследование гендерного равенства как одного из основных базисов государства социально-правовой ориентации, где человек признается высшей ценностью. С помощью анализа подходов к интерпретации гендера и гендерного равенства в философско-правовой системе знаний установлено, что категория «гендер» и проблематика гендерного равенства косвенно связаны с половой стратификацией человечества, спектром социальных взаимодействий между полами. Квинтэссенцией термина «гендер» является воссоздание отношений между женщиной и мужчиной на основе различий, следовательно, построение конструктов феминности и маскулинности для внедрения новых форм общественных отношений между полами на основе общечеловеческих стандартов соблюдения прав человека.

Продемонстрировано тело и пол как предмет философско-правовых исследований; установлено, что философский дискурс тела как неотъемлемая репрезентация человека наделена многочисленными интерпретациями в социокультурном контексте. Тело человека наделено уникальной философской глубиной и содержанием: задает пространственные и временные границы бытия человека, индивидуализирует его. Благодаря телу человек не является абстрактным, отличается от других людей, является мужчиной или женщиной.

Выделены детерминанты различия пола и гендера в правоотношениях; отмечено, что пол человека детерминируется на основе биологии и выражается в женской или мужской половой принадлежности. Гендер как отражение взаимодействия тела и социокультурного бытия моделируется обществом и поддерживается социальными институтами, фиксирует представление о наличии различных социально-правовых ролей, которые выбирает человек. Гендер конструируется на пересечении биологической, психологической и социальной составляющей тела человека. Учет специфики пола можно считать определяющим фактором для всего комплекса прав человека. Признание половых особенностей индивида, конструирования субъекта права в гендерном измерении является сутью гендерного равенства.

Исследовано влияние религиозных норм в сфере гендерных отношений. Акцентируется внимание на том, что религия – многоплановая действительность, которая охватывает взаимоотношения человека и трансцендентного (высшей материи), но так или иначе затрагивает проблемы пола. Религиозный аспект является сутью гендерного эгалитаризма, поскольку человек создан как женщина или мужчина, человек в своей половой принадлежности является носителем

человеческого достоинства и наделен равными возможностями достичь прощения в случае грехопадения.

Определена роль общества и социальных норм в формировании гендерного равенства; доказано, что гендерное равенство социально конструируется, осуществляет отображение модели общественных отношений, характеризует равенство социальных и юридических возможностей, которые не зависят от пола человека. Правовой порядок в обществе закрепляет и поддерживает социальную среду, где формируются и развиваются демократические отношения между полами, построенные на концепции социальной справедливости и идеале гендерного равенства сквозь призму антропологического подхода. Охарактеризовано гендерное равенство как философско-правовая категория – ценность для объективного права и инструмент утверждения государства социально-правовой ориентации, а также достижения общественной гармонии и обеспечения прав человека с учетом антропо-социальной специфики пола как женщины, так и мужчины.

Изучена нормативно-правовая регламентация гендерного равенства как основа разработки механизма утверждения принципа гендерного равенства и утверждения гендерного направления развития права, без которого невозможно построение демократического и социально-правового государства. Установлено, что гендерная экспертиза законодательства является стратегической исходной точкой утверждение принципа гендерного равенства как идеала правового государства, направлена на комплексное внедрение гендерной составляющей в законотворческую деятельность, осуществление модификации действующего отечественного законодательства с целью преодоления гендерных искажений, а также становления гендерного права.

Ключевые слова: гендер, гендерное равенство, гендерная толерантность, гендерное право, гендерный паритет, право на различия, пол, тело.

SUMMARY

Krochuk M. I. The Philosophical and Legal Treatment of Gender Equality. – Manuscript rights reserved.

Thesis on scientific degree of Candidate of legal Sciences on speciality 12.00.12 – Philosophy of Law. – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2014.

The dissertation deals with philosophical and legal investigation of gender equality as one of the main basis of the state of social and legal orientation where a person granted the supreme value. The existing approaches to the interpretation of gender and gender equality in the legal system of philosophical knowledge is analyzed. The body and sex as a subject of philosophical and legal research is demonstrated. Determinants of difference of sex and gender in legal relations are defined. The influence of religious norms in gender relations is explored. The characteristic of gender equality as a philosophical and legal category – value for the

objective rights and consolidation of the state instrument of social and legal guidance state, achievement of social harmony and human rights, considering the social and anthropic specific of sex both woman and man. The role of society and social norms in shaping of gender equality is determined; the legal regulation of gender equality, which leads to the development of the doctrine of the mechanism of approval the principle of gender equality, favors of approval of gender direction of development of law, without it is impossible the building democratic and social legal state is studied.

Key words: gender, gender equality, gender tolerance, gender law, gender parity, the right to difference, sex, body.

Підписано до друку 24.02.2014 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Зам. № 15-14.
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.